

היבטים לשוניים בפרשת בשלח פג

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת בשלח ובהפטרה ובראשון של יתרו

יג יח וַיִּסַּב: במלרע

יג יט וְהֶעֱלִיתָם: העמדה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה שלאחריה, וה-עליתם

יד ב וַיִּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ: וא"ו שוואית, לשון עתיד. נִכְחָז: הכ"ף בשוא נח¹

יד ד וְאֶכְבְּדָהּ בַּפְּרָעָה: דגש קל בב"ת נותר במקומו מדין "אותיות צבותות"². וַיַּעֲשׂוּ-כֵן: בטעם סילוק (סוף פסוק) ללא הכנת טיפחא (טרחא) לפניו. על הקורא להתכונן ולהתאמן על אופן הקריאה הנכונה יד ו וַיֵּאָסֶר: האל"ף בשוא נח לא בחטף סגול

יד ט עליית שני

יד י וַיִּירָאוּ: הי"ד בחירק מלא והשוא בר"ש הוא נע. הקורא בשוא נח מחליף למשמעות ראייה

יד יב מִמֶּתְנֶה: המ"ם בשורק ולא בחולם³. וכן בהמשך הפרשה טז ג מוֹתָנוּ

יד יד תַּחֲרֹשׁוּן: געיה בת"ו, יש לקרא בהעמדה קלה שם

יד טו עליית שלישי

יד יז וַיָּבֵאוּ: הוא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד. בְּרַכְבָּו: הבי"ת שלאחר הכ"ף בדגש קל

יד כד וַיֵּהָם: הה"א בקמץ קטן

יד כה וַיִּנְהָגוּ: יו"ד בשווא נח אע"פ שהיא אחרי געיה, נו"ן בפתח ובהעמדה קלה בגלל הגעיה במקום, יש לקרא: וינ-הגהו

יד כו עליית רביעי

וַיִּשְׁבוּ: וא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד

שירת הים: לפי מנהג האשכנזים, גם בשירה וגם לפניה, יש לנגן במנגינה מיוחדת פסוקים מסוימים, במלואם או באופן חלקי.

ככלל, יש לקרוא במנגינת 'שירת הים' פסוקים או חלקי פסוקים שיש בהם שם ה'⁴. יוצאים מכלל זה:

יד כב, יד כט וְהַמַּיִם לְהֵם חוֹמָה מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם: יש לקרוא במנגינת מיוחדת

טו יז תָּבֵאוּ מִן הַיָּם וְתִטְעֵמוּ: אין שרים במנגינה מיוחדת את חציו הראשון למרות ששם ה' מוזכר בו, לעומתו, יש לנגן את חציו השני: מִקֶּדֶשׁ...

טו יח ה' | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: קוראים במנגינה מיוחדת למרות היותו קצר

טו כא שִׁירוֹ לְה' כִּי-גָאָה גָאָה: שירת הנשים

¹ הבעיה היא למבטאים ח"ת ככ"ף רפויה נוצר כאן "שוא דומות". ואף על פי שהזכרנו כמה פעמים שהוא נח, מכל מקום רבים מתקשים לקוראו נח. כאן צריך להתאמץ לקרוא נכונה אם במבטא ח"ת גרונית כדיון, אם בקריאת הכ"ף בשוא נח. ושניהם כאחד ודאי טובים!

² שתי אותיות מאותו מוצא והראשונה מביניהם מנוקדת בשווא, כלל זה מתקיים בפועל רק בב"ת וכ"ף שהן בשווא של אותיות השימוש ולא בכל הצירופים.

³ תנועה גדולה, הצורה הדקדוקית של המילה אינה מושפעת מכתוב מקראי חסר או מלא.

⁴ ישנו מנהג אחר הרווח בירושלים והוא: לקרא את כל הפסוקים בשירה במנגינה מיוחדת, לא כולל את ויִוָשַׁע אלא רק מ'וֹיָאִינוּ בִּי' וכן את 2 הפסוקים של והמַיִם לְהֵם (חו)מזה

טו א יִשְׁרֵי-מִשָּׁה: בקורן וחומשים נוספים יש געיא בי"ד של ישיר ואין זה נכון, מקומה בשי"ן. כִּי-
גָּאָה גָּאָה: הגימל במילה גָּאָה דגושה⁵. הוא אחד מארבעת החריגים בשירת הים, חריג זה חוזר על עצמו
בפס' כא
טו ב עֲזִי: העי"ן בקמץ חטוף (קטן). וְאַרְמְמָנָהוּ: הנר"ן בשווא נח ואחריה ה"א, אין לקרא 'וארממנו'
טו ה יִכְסִימוּ: סמ"ך בשווא נח, יו"ד בשורק, יש לקרא יכס-ימו. בַּמְצוֹלֹת: הצד"י בחולם לא
בשורק!⁶ לא: בַּמְצוֹלוֹת!!
טו ו נְאֻדְרִי: האל"ף כאן וכן בהמשך פסוק יא נְאֻדְרִי בשווא נח ולא בחטף סגול
טו ח נְעַרְמוּ מִים: הטעם נסוג לנר"ן
טו י צִלְלוּ: למ"ד ראשונה בשווא נע ולא בחטף⁷
טו יא מִי כְּמָכָה: הדגש בכ"ף בתחילת המילה הוא חריג.
טו יב עֲשֵׂה פִּלָּא: הטעם נסוג לעי"ן השי"ן בצירי והפ"א רפויה
טו יג עַם-זֶו גָּאֻלָּתָ: הגימ"ל דגושה. בְּעֲזָךְ: העי"ן בקמץ חטוף (קטן) הזי"ן דגושה בשווא נע
טו יד יִרְגְּזוּן: הטעם בזי"ן מלרע וכן בשאר המילים הנגמרות ב-ון
טו טז יִדְמוּ כְּאֲבָן: הדלי"ת בשווא נע בגלל הדגש⁸, הכ"ף בראש התיבה השנייה דגושה באופן חריג
טו יז מְקַדְּשׁ: הקו"ף דגושה לתפארת הקריאה בשווא נע
טו יט בְּרַכְּבוֹ: הבי"ת השנייה אף היא דגושה
טו כב וַיִּסַּע: במלרע. וְלֹא מְצָאוּ: טעם נסוג אחר למ"ם
טו כג קָרָא-שְׁמָה: הגעיא (מתג) ברי"ש ולא בקו"ף
טו כז עליית חמישי
טז ד הִנְנִי: על אף הקושי, נר"ן ראשונה בשווא נח
טז ז תְּלִינּוּ: תי"ו פתוחה ודגש חזק בלמ"ד להבדיל בינו לבין לשון לינה
טז ח אֲשֶׁר-אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו: מרכא-טפחא-אתנחתא ולא טפחא-מונח-אתנחתא
טז י בְּעַנְיָן: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגל המורה על מיודע
טז יא עליית ששי
טז יג הִטֵּל: הטי"ת בפתח בשונה מהפסוק הבא שם היא בקמץ
טז יד דַּק כְּכַפָּר: למי שאינו מבחין בין קו"ף לכ"ף בקריאתו, עליו להקפיד להפריד בין המילים
טז טו לְאַכְלָהּ: האל"ף בקמץ קטן, בדומה לו גם בהמשך אֶכְלֹ
טז יח הֶעֱדִיף: העי"ן בשווא נח
טז כ וַיִּרָם: הטעם ביו"ד מלעיל. וַיִּבְאֵשׁ: למרות האתנח האל"ף בפתח

⁵ במבטא רוב העדות כיום אין הבדל בין גימ"ל דגושה לרפויה.

⁶ רבים וטובים נכשלים בדבר, אפילו מי שהערתי להם על כך ממשכים לקרוא בשיבוש מכוח ההרגל!

⁷ צִלְלוּ כְּעוֹפְרֹת בְּמִים אֲדִירִים: לפי חלוקת הטעמים יש כאן שתי יחידות: צִלְלוּ כְּעוֹפְרֹת // בְּמִים אֲדִירִים ואין לעשות אחרי בְּמִים הפסק גדול יותר מאשר אחרי כְּעוֹפְרֹת. וכן בקריאת שירת הים כל יום בתפילה.

⁸ הקורא ידמו בשווא נח ללא דגש מחליף ללשון דמיון במקום לשון דממה.

טז כג הַעֲדֹף: מלרע⁹

טז כד לֹא-הִיְתָה בּוֹ: טעם נסוג אחור לה"א ודגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק

טז כו וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת לֹא יְהִי-בּוֹ: צריך להישמע 'וביום השביעי שבת; לא יהיה-בו',

בתיבת יְהִי-בּוֹ געיה ביר"ד הראשונה

טז כט אַל-יֵצֵא אִישׁ: טעם מרכא נסוג אחור ליר"ד

טז לא וְטַעְמוֹ: העי"ן בשווא נח

יז א עליית שביעי

יז ה הַכִּיתָ בּוֹ: דגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק

יז ו הַנְּנִי: על אף הקושי, נר"ן ראשונה בשווא נח

יז ח וַיִּלְחָם: במלעיל

יז י אָמַר-לוֹ: העמדה קלה באל"ף בגלל הגעיה שם

יז יד מפטיר

הפטרה בשלח שופטים ד-ה :

ד ד שִׁפְטָה: הפ"א בשווא נע, הקורא נח משנה משמעות¹⁰

ד ה יוֹשֶׁבֶת תַּחַת-תְּמָר: יש להקפיד על הפרדת שלושת המילים: ת-ת-ת

ד ז אֶת-סִיסְרָא: הסמ"ך בשווא נע¹¹

ד ט אָפֶס כִּי: צירוף נדיר של יתיב ואחריו תלישא קטנה

ד יח סוֹרָה..... סוֹרָה: במלרע. הַאֲהֵלָה: טעם זקף באל"ף ולא בה"א (גם לא בלמ"ד, החומשים שהטעימו בלמ"ד זייפו!)

ד כא בַּלְאֵט: האל"ף נחה

ד כג אֶת יַבִּין מֶלֶךְ-כְּנָעַן: טעם טפחא בתיבה אֶת, וכן הדבר בפסוק הבא עַל יַבִּין מֶלֶךְ-כְּנָעַן טעם טפחא בתיבה עַל

ה ד בַּצַּעֲדָךְ: העי"ן בשווא נח והדל"ת בנע. רַעְשָׁה: במלעיל. נְטָפוּ: מלעיל. נְטָפוּ מַיִם: טעם נסוג אחור לנר"ן

ה ו אֲרָחֹת: האל"ף בחטף-קמץ והר"ש בקמץ וכן הוא בהמשך הפסוק

ה ט אֶז לַחַם שְׁעָרִים: הטעם בחי"ת¹²

ה יב עוֹרֵי עוֹרֵי; עוֹרֵי עוֹרֵי: הזוג הראשון במלרע והשני במלעיל. וְשָׁבָה: געיה בוי"ו השרוקה והשי"ן בשווא נע¹³

ה יד שְׂרָשָׁם: שי"ן בקמץ קטן והר"ש אחריה בשווא נח

ה טו חֲקֵקֵי-לֵב: על אף הקושי, הקו"ף בשווא נח

⁹ גם בלשון הדיבור כך נכון. האומר עֲדָף מלעיל - משתבש.

¹⁰ שִׁפְטָה שי"ן בקמץ חטוף ושוא נח הוא במשמע ציווי

¹¹ מי שקורא תי"ו רפויה כסמ"ך עלול להבליע כאן אות.

¹² מי שמטעים בלמ"ד משנה למשמע לחם לאכילה!

¹³ בתורה קדומה מסומן בחטף פתח עפ"י מחברת התיגאן וכן בהרבה חומשים שלנו.

ה טז חֲקַרְיִלֵב: ברי"ש אחרי הקו"ף

ה יז אַנְיֹת: אל"ף בחטף קמץ, נו"ן בחירק חסר, דגש חזק ביו"ד בחולם מלא. יָמִים: יו"ד בפתח דגש חזק במ"ם, רבים של ים ולא של יום
ה ל לְצִוְאָרִי: דגש חזק בוא"ו ובשווא נע

ראשון של יתרו:

ג נְכַרְיָה: נו"ן בקמץ חטוף, הרי"ש בחירק חסר, דגש חזק ביו"ד ותחתיה קמץ, אין לקרא 'נוכריאה'

יח ה שני במנחת שבת

ה אֶל-הַמִּדְבָּר: הבי"ת ברביע ולא במתיגה זקף כפי שמופיע בדפוסים רבים¹⁴

ז הָאֱהָלָה: טעם סו"פ באל"ף¹⁵

ח מְצַאֲתָם: במלעיל

יח ט שלישי במנחת שבת

ט וַיַּחַד: החי"ת בפתח והדל"ת בשוא נח ודגש

יב לְאֶכָל-לֶחֶם: געיה בלמ"ד, כ"ף בקמץ חטוף (קטן), ויש להפריד בין המילים אע"פ שהן מוקפות

הרב בצלאל אריאל נר"ו. חלוקת הסדרים היהודית לעומת חלוקת הפרקים הנוצרית
מפתח סדרי התנ"ך שירת הים היא חלק מסדר יא. לעומת זאת, בחלוקה הזרה לפרקים הפסוק הראשון של
שירת הים הוא הפסוק הראשון של הפרק. הבדל זה בין החלוקות מופיע גם במתן תורה.
המסר היהודי הוא שאירוע שיא איננו עומד בפני עצמו, הוא תלוי בהכנה לקראתו. העם שנכנס לים סוף ער שבאו
מים עד נפש, הכין עצמו לנס קריעת הים, והטהרה של שלושת ימי הגבלה היא הבסיס למתן תורה.
סדר יא מסתיים בעניין רע. הכיזר? יתכן והקריאה בחזרה בשבת לא הסתיימה תמיד בפסוק שלפני תחילת הסדר
הבא. ערות לכך ניתן לראות במנהג שנשתמר אצל עולי גלות פרס המוסיפים שלושה פסוקים מתחילת סדרת פנחס
בסיום קריאת סדרת בלק ובשבת הבאה הם שכים ומתחילים בתחילת סדרת פנחס. כך ניתן להסביר גם את תופעת
הסדרים הקצרים מעשרים ואחד פסוקים. וכן כתוב במסכת סופרים (יא:ד): ז'בלבד שיהא בסדר עשרים ואחד
פסוקים, ליתן לכל קורא וקורא שלושה, ואם פחות – יוסיף על הסדר הזה מפרשה אחרת.
בדברים וז"ל: וַיַּעֲבֹד וַיִּדְעָבָהּ וַיִּאֲכַלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדַעְתָּ לְמַעַן הוֹדִיעָךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְכַבֵּד
יַחֲדָה הָאֱדוֹם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יַחֲדָה הָאֱדוֹם. רשי בבראשית (סו:כד) מן השמים) מסביר את משמעות המסר הערכי
שבראש הסדר כאן. סדר יב פותח בהודעת המן שהוא מצרכי היסוד של קיום האדם. עוד קודם לכן, כבר זכו ישראל
להגנה מחום המדבר על ידי ענני הכבוד ובהמשך הם יזכו לבאר מרים.
מפתח סדרי התנ"ך ראשי הסדרים הם פסוקי יסוד במחשבת ישראל. מדוע נכלל משה רבינו בגירתו של
הקדוש-ברוך-הוא: ער-אָנָה מְאֵנָתָם לְשִׁמְרַ מְצוֹתַי וְתוֹרָתִי? ומדוע גערה זו פותחת את סדר הלימוד הזה? התשובה
נמצאת ברי"ש בסדר יב פסוק יט. חכמינו רצו להדגיש את אחריותם הרבה של מנהיגי ומדי החזרה בעם ישראל.

הודעה מהרב יונתן נוימן נר"ו מקרית ספר מגליון קהל עדת יראים אושטרריך

אנו עומדים כעת לפני שתי שבתות מיוחדות: **שבת שירה ושבת עשרת הדברים**. מדורי דורות מצוינות שתי שבתות אלה
במנהגים מיוחדים שנהגו ונהגים בקהילות השונות, נהרא נהרא ופשטיה. אציין כאן מספר מנהגים הנהוגים בקהילתנו
בשבתות אלה. אציין עוד כי לפי מנהגנו החל משבת זו ועד שביק פרשת שלח, מוסיפים בכל שבת לפחות פיוט אחד"
פסוקי דזמרה. כידוע, בכל שבת ויו"ט וחז"מ אנו
נוהגים לאמר את כל פסוקי דזמרה בנגונים נבחרים,
כאשר רוב המזמורים נאמרים באמירת סירוגין, דהיינו:
פסוק אחד חזן ופסוק אחד קהל. (אגב, רשמית כן מנהגנו

הפיוטים העתקתי וערכתי מכ"י של מחזור נירנברג. אגב,
בגאולה יום ליבשה נשמט ברוב הדפוסים הבית הראשון
של הפיוט: 'זים בְּצֶדֶק נְכַבְּדֶךָ / וְאֵלֵי נְחַמְדֶךָ / וְלִי עֹז יִסְדֶךָ

כמו כן, בברכות קריאת שמע אנו אומרים פיוטים. חזן
מהגאולה: **יום ליבשה** (היא גם גאולה לשביעי של פסח
ולברית מילה) הנמצאת בסידורים רבים, בשנים
האחרונות הוספנו גם 'יוצר', 'אופף', ו'זולתי'." את

¹⁴ המצאת רו"ה (מתיגה-זקף) נסתרת ממקורות מדויקים.

¹⁵ וכן בכל מקום, "תיקון" וחומש איש מצליח וסידורי איש מצליח ועבודת ה' (רבי מחולון) שיבשו!

/ מפי סקלים: בבית זה נמצאת האות יי של שם המחבר (רי יהודה הלוי). מסתבר שהעובדה שכותרת הפיוט פותחת אף היא באות יי, היא הסיבה שלא שמו לב לחסרון האות יי (בפיוטים עם יכותרת), כמעט תמיד חתם המחבר את שמו במוף הפיוט ולא בכותרתו). עכ"פ, בקהילתנו אנו אומרים גם את הבית הנזכר. בברכת גאולה, מנגן החזן את כל הקטע מימצרים ואלתנו עד סוף הברכה בנגון של שביעי של פסח.

קריאת התורה. בקריאת התורה, העליה שלפני שירת הים נמכרת בפני עצמה, כי בה נרמז שם ע"ב בפסוקים ו"ס, ו"בא, ו"ם. שלשה פסוקים אלה נקראים לפי מנהגנו בקול רם מהרגיל ובנגון מיוחד (מנהג זה נזכר גם בסדר טרויש).

מזה מספר שנים זכינו לחדש את המנהג אשר שרד ממנו נוהג כיום באופן חלקי ברוב קהילות אשכנז ובנותיה (כולל אושטריין ופולין-ליטא): **באבודרהם** מובא בשם **דסע"ג** עשרה פסוקים שהקהל קוראים לפני החזן, שבעה מהם בפרשת השבוע: "ה' ילחם לכם. זי'אמינו בה' (הצי פסוק). ה' איש מלחמה. מ' כמכה. מ'קרש ה'. ה' ימלך. וחצי פסוק בסוף הפרשה: כ' מזה אסחה. כעין מנהג זה נהגו גם בק"ק פראג בזמן המהר"ל.

ככלל יום מיוחד בשנה, גם לט"ו בשבט מנהגים מיוחדים. חוץ מסעודת ט"ו בשבט שתתקיים לבני הקהילה בעז"ה, בשנה זו אנו מתכוננים לומר בפעם הראשונה את ה'קירבה' לט"ו בשבת **אדו גזלי ישע**. מכיוון שבשלב זה עדיין לא מתקיים בקהילתנו מניין לתפלת שחרית, נאמר את הפיוט הנזכר בתורת השי"ץ של מנחה.

כאמור ב' פסוקים אחרים הם בפרשת ויחל, וברוב קהילות האשכנזים נהוג כן בתענית צבור. מדובר בפסוקים: ישוב מחרון אפך וייע מידות ה' ה' וכו'. לגבי קריאת התיבות וסלחה, יש להרחיב במקום אחר. הפסוק האחרון (הצי פסוק) הוא בסוף פרשת יכי תצא, בפרשת זכור: 'חמזה את זכר עמלק.

יש לציין כי כמה מרבתינו הראשונים הזכירו את המנהג הזה יחד עם המנהג לקרא **במגילת אסתר** את ארבעה פסוקי הגאולה קהל לפני חזן. המחזור **ויטרי** כתב כי קריאת ארבעה פסוקים של גאולה לפני החזן אינה אלא 'שמחת תינוקות' (נראה שלא בא לשלול את המנהג, אלא רק לתת לו את המעמד הראוי), אך על מנהג קריאת הפסוקים 'שוב מחרון אפך' ו'ה' ה', כותב בצורה מאד חיובית.

סיפור יציאת מצרים לתש"ו. המהר"ל מפראג קבע 'מנהג שבת שירה' לאסוף את כל הילדים לחצר בית הכנסת, וצוה על המלמדים לספר להם את סיפור קריעת ים סוף. עוד ציוה לתת לילדים 'קאשע' (הנקרא כיום בטעות 'כוסמת') שהם יתנוה ויזרקוה לעופות ולצפורים. השנה אנו מקווים לקיים בעז"ה גם את המנהג הזה.

מנהג בני הישיבה. בישיבות באשכנז ובאושטריין נהגו קצת שמחה בט"ו בשבט ועשו סעודה גדולה לרבן ותלמידיהו. כמובן שעניין השמחה ביום זה הוא על ראש השנה לאילנות, אך הטעם לציין יום זה בעיקר בישיבות הוא: ביום זה מסתיים חלקו השני של זמן חרף. הזמן בישיבות התחלק לנו חלקים כמפורט בטבלה הבאה:

יג יח הרב גור אריה צור נר"ו. **ויסב אלהים את העם במדרש רבה** (בשלה, פרשה כ') **ויסב אלהים. מכאן אמרו רבותינו אפלו עני שב'שך'אל לא יאכל עד ש'יסב'16 [צ"ל ש'יסב], ש'כך עשה להם הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ויסב אלהים.**

לכאורה, נראה כי המדרש הוציא את הפסוק מהקשרו. אך בשימת לב בהמשך הפרשה, נראה כי המדרש הכין את הרקע לפרשת המון שתכתב בהמשך. שהרי באומרו אפלו עני שב'שך'אל לא יאכל עד ש'יסב, ש'כך עשה להם הקדוש ברוך הוא, וכוונתו במדבר, הרי כביכול מצייר לנו המדרש את כל המדבר כשולחן גבוה, ואת כל בני ישראל כעניי שבישראל, שכן כולם אצל הקב"ה כעניי, שהוא המפרנס ומבלעדיו כולם בחוסר כל¹⁷.

ובאומרו ויסב... את העם, כמסובין ליד שולחן המדבר, רמז בזה כי עתיד הוא להוריד על שולחן גבוה זה את המון, שנאמר בו ותעל שכבת הטל והנח על-פני המדבר דק מחספס דק כפפר על-הארץ.

והרי שהטעים לנו המדרש בזה את סמיכות הפרשיות של המון עם בשלח.

הרב גור-אריה צור נר"ו. ויקח משה את-עצמות יוסף עמו כ' השבע השביע את-בני ישראל לאמר פלד יפקד אלקים אתכם והעליתם את-עצמתי מזה אתכם

¹⁶ א"ה. ניקוד יסב מתאים לשורש י.ס.ב שכפי הנראה אינו קיים. מקובל ש'יסב' וגם 'הסבה' הוא משורש ס.ב. הניקוד הצפוי לקל עתיד נסתר של ס.ב הוא יסב. הניקוד הצפוי של הפעיל עתיד נסתר הוא יסב. לפי זה הניקוד הסבה המקובל הוא נכון. והביטוי 'הסבה מקצועית' הוא ביטוי מוטעה. במשנה יש ביטוי 'מסובין' או 'מסובים' בניקוד מקובל מ'סבין המתאים לשורש ס.ב.ה שאינו מוכר לנו. לכאורה היה לנו לנקד מוסבין על משקל מוסבות (יחזקאל מא כד, בשאר מקומות חסיה וי"ז אחת או שתיהן). אבל אם כן נצטרך לשבש הרבה מקומות בספרות חז"ל. לכן אני מנקד – יסב.

¹⁷ הערה. לכאורה אין צורך בזה. החידוש במשנה שאפי' עני וכל שכן עשירים. גם עשירים זוכים לאכול משלחן גבוה, וכי אין אורחים עשירים?

ידידנו נר"ו. תשובה: אכן, מהמשנה ניתן כך לומר. אלא שבמדרש הדיוק הוא מן הפסוק: **ויסב אלקים. מכאן אמרו רבותינו אפלו עני שב'שך'אל לא יאכל עד ש'יסב, ש'כך עשה להם הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ויסב אלקים.**

כִּי הַשְּׂבַע הַשְּׂבִיעִי. והיכן מצאנו שהשביעים, בסוף פרשת ויחי: וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֵעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִזֶּה. ולא אמר אֲתָכֶם.
ובשימות לב, בפרשתנו, [בשלח], נאמר שהשביעים ואמר אֲתָכֶם: כִּי הַשְּׂבַע הַשְּׂבִיעִי
אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהֵעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִזֶּה אֲתָכֶם.

ויש ליתן טעם מדוע בסוף ויחי, תעלים התורה את המילה אֲתָכֶם משבועתו.
ועל דרך הפשט יבואר על פי האבן עזרא, באומרו בפרשת יתרו בפס' א' לענין
עשרת הדברות. שכל מה שהתורה שינתה או הוסיפה או גרעה ממקום אחד על
השני, אין זה כי אם פירוש שהתורה פירשה על הענין הקודם. ולפי זה על דרך
הפשט תפורש המילה מִזֶּה שכוונתו באומרו מִזֶּה אֲתָכֶם, שלא כמו אבינו יעקב
שהעלינוהו לבד, אלא מִזֶּה הכוונה יחד אֲתָכֶם.

ועל דרך הרמז יש לומר שרמזו להם בזה להחזירו למקום שמשם מכרוהו, ולקברו
בשכם. שכן אֲתָכֶם הן אותיות בְּשָׁכֶם. כעין אתב"ש. א' של אתכם בסדר עולה
תהיה ב', ו' ת' של אתכם בסדר יורד תהיה ש'. מעתה א"ת הכוונה ב"ש. לכן את"כם
יהיה מובנו בש"כם. אֲתָכֶם – בְּשָׁכֶם.

ועדיין יש לשאול, מדוע לא אמר להם בפירוש בשכם אלא רק ברמז אמר להם
אֲתָכֶם. ויש לומר, כדי שלא יקבלו זאת כתוכחה על מה שמכרוהו בשכם. כי יוסף
נזהר מאד בכבודם ומעולם לא הוכיחם ישירות. ועל כן רק בפרשת בשלח גילתה
התורה את כוונתו לומר אֲתָכֶם, ובסוף פרשת ויחי אפילו אֲתָכֶם לא אמר, אלא
הסתפק במה שאמר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם, שכן אֲתָכֶם נקרא כמו אֲתָכֶם. ויובן על
דרך "אל תקרי". אל תקרי אֲתָכֶם אלא אֲתָכֶם.

ואף על פי כן, נרמזה כוונתו לומר אֲתָכֶם במה שאמר מִזֶּה, וְהֵעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִזֶּה,
שהיא כנגד י"ב שבטים, כמנין ז"ה. והיינו אֲתָכֶם.

ועל דרך הצח, רמז לאחיו שישאווהו לְשָׁכֶם על שְׁכָמָם, שכן בָּרְכוּ יַעֲקֹב, וַאֲנִי נִתְתִּי
לְךָ שָׁכֶם אֶחָד עַל אֶחָד (בראשית מז, כב). וכאמרו: וַאֲנִי נִתְתִּי לְךָ אֶת הַבְּטַחְתִּי שֶׁתִּהְיֶה נֶשֶׂא
עַל שָׁכֶם אֶחָד כְּאֶחָד, לְשָׁכֶם. ותחת אשר נשאוהו על שכמם להורידו אל הבור
בבזיון, תחת זו יהיו נושאים אותו אל קברו בשכם על שכמם בכבוד.

ועוד רמז רמז להם, כנגד מה שאמר ראובן הִשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה (בראשית לו, כב),
וכשם שהעליתם אותי מהבור הזה, למכרני בבזיון, כן תתקנו להעלותני מזה
לקברני בשכם בכבוד. וכן אומר המדרש, משכם נגנבתי, לשכם החזירוני. וזו
כוונת יוסף באומרו מִזֶּה.

ועוד רמז רמז להם, כשם שאמר המלאך גבריאל נָסְעוּ מִזֶּה (בראשית לו, יז), ופירושו
נסעו מן האחוה, כן יהיה תיקונכם והעליתם מִזֶּה, מן האחוה, כן תמשיכו
באחוה.

ולכן השביעים על הדבר, כדי שלא תתעורר קנאתם בשנית על דברי אביו באומרו
ליוסף: וַאֲנִי נִתְתִּי לְךָ שָׁכֶם אֶחָד עַל-אֶחָד וגו'

ולכן בפרשתנו נוספת המלה אֲתָכֶם, מה שלא נכתב בסוף פרשת ויחי. וְהֵעֲלִיתֶם אֶת-
עַצְמֹתַי מִזֶּה אֲתָכֶם, באחוותכם.

ועוד רמז רמז להם, שבפרשתנו נדרשת המילה אֲתָכֶם. שגם עצמותיכם יעלו.
ויוסף לא ירצה להזכירם כעצמות כדי לא לפגוע בכבודם.

ועל דרך תפארת הלשון, כאן התגלתה תפארת לשונה של התורה. שכל הפסוק
מדבר בכפולות. הַשְּׂבַע הַשְּׂבִיעִי, פֶּקֶד יִפְקֹד, וַאֲתָכֶם נשאר לבדו. על כן צרפה לו התורה

את כפילו: אַתְּכֶם. כאומרו, אַתְּכֶם אַתְּכֶם. וזה שכתוב בפרשתנו, הַשְּׁבִיעַ הַשְּׁבִיעַ פָּקֵד יִפְקֹד אֱלֹקִים אַתְּכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִזֶּה אַתְּכֶם. ואכן, כך אומרת התורה בסוף פרשת ויחי וַיִּשָּׂם בְּאֲרוֹן בְּמִצְרַיִם וַיִּישָׂם בַּגִּימָטְרִי וַשָּׂכֶם. וכאילו נכתב וַיִּישָׂם בַּשָּׂכֶם. ואחיו שהסכימו על הדבר, והטמינוהו במצרים על מנת להביאו לשכם, בזה זכו גם הם, שבניהם אחריהם יעלו את עצמותיהם יחד עם יוסף, שנאמר אַתְּכֶם.

יד טז מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דזויהי פרשה ה וַיִּבְאֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֶּשֶׁה ר' מאיר אומר בלשון אחד ור' יהודה אומר בלשון אחר. ר' מאיר אומר בלשון אחד כשעמדו שבטים על הים זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים מתוך שהיו עומדין וצוהבין קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחלה שני' שָׁם בְּנִימָן צָעִיר רִדְם שָׂרִי יְהוּדָה רָגַמְתָּם שָׂרִי זָבְלוֹן שָׂרִי נַפְתָּלִי: עֲנֵה אֱלֹהֶיךָ עֲזֵךְ עֲזֹחַ אֱלֹהִים זֹו פְּעַלְתָּ לָנוּ (תהלים סח, כח-כט). אל תקרי רודם אלא רד ים התחילו שרי יהודה מרגמין אותם באבנים שני' שרי יהודה רגמתם. ור' יהודה אומר בלשון אחר וַיִּבְאֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם ... קפץ נחשון בן עמינדב ונפל לים עליו הכתוב אומר הוֹשִׁיעֵנו אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מִיָּם עַד נֶפֶשׁ וְאֹמֵר טִבַּעְתִּי בֵּינִי מְעוּלָה וְאִין מְעַמְד בְּאִתִּי בְּמַעֲמָקֵי מַיִם וְשִׁבְלַת שְׁטַפְתָּנִי וְאֹמֵר אֵל תִּשְׁטַפְּנִי שִׁבְלַת מַיִם וְאֵל תִּבְלַעֵנִי מְעוּלָה וְאֵל תִּאֶטֶר עָלַי בְּאֵר פִּיחַ (תהלים סט ב - ג, טז) מיד אמר המקום למשה ידידי טובע בים והים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה אמר לפניו רבונו של עולם ומה בידי לעשות אמר לו ואתה חרם את מטך.

חזון יחזקאל. אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות סג). בקריעת ים סוף אמר משה רבנו לעם ישראל שקודם יכנסו למים ואז ה' יקרע להם את הים. הכניס אחד את רגלו, ואמר למשה: הנה כבר נכנסתי, קרע את הים! אמר לו משה: אין זה מספיק. נכנס עוד קצת, אמר לו משה: לא מספיק. נכנס עוד אחד עד בטנו, אמר משה: עדיין לא די בזה עד שקפץ נחשון בן עמינדב לים וכמעט שטבע, וצעק "הושיענו אלקים כי באו מים עד נפש", ואז נבקע הים. כך גם בלימוד התורה, אדם מכניס את צפרנו לים התלמוד וכבר חושב שמגיע לו¹⁸ הכל, אמנם צריך לדעת שבלי מסירות נפש באמת, אין דברי תורה מתקיימים.

יד כא זרע שמשון. וַיִּט מִשָּׁח אֶת יָדָיו עַל הַיָּם. במדרש (שמו"ר כא ו) אמרו, שלא היה רוצה הים להיקרע בפני משה, ואמר למשה אין אני נקרע מפניך, עד שנתן הקב"ה ימינו על ימינו של משה ע"כ. וקשה דהלא משה ואהרן כבר שדדו כל מערכות הטבע במכות מצרים, ולא היה בכח הטבע למנוע מהם לעשות את כל הנפלאות הגדולות האלה, ומפני מה עתה ביקש הים למנוע ממשוה לקרעו. ועוד מהו שאמר הים למשה 'מפניך אין אני נקרע', מהו דקדוק הלשון 'מפניך', שמשמע שדוקא מפני משה אינו נקרע. וי"ל דאף שהיה למשה כח גדול להכניע את כל המזלות מ"מ, במים לא היה יכול לשלוט. וזה מה שאמרו איצטגניני פרעה לפרעה שרואים שמושיען של ישראל ילקה במים, והיינו שראו שאין כוחו תקיף במים, ולכך חשב השר של הים שיוכל למנוע ממשוה מלקרוע אותו, שלא יוכל משה לשלוט עליו ולשנות את טבעו. וזה מה שאמר לו 'מפניך אין אני נקרע', היינו שאמר לו שאינו חושש ממנו משום שאין כוחו רב במים, עד שנתן הקב"ה את ימינו על ימינו של משה ונקרע הים.

יד כז זרע שמשון. וַיִּשָּׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקֹר לְאִיתָנוּ. במדרש (שמו"ר כא ו): 'לאיתנו' לתנאו שהתניתו עמו מתחילה. והיינו דמתחילת הבריאה התנה הקב"ה עם הים שיבקע. וקשה, דהלא הפסוק מיירי לאחר ששבו המים על המצריים ויותר היה ראוי לרמוז לאותו התנאי שהתנה הקב"ה

¹⁸ הערנו כבר שזה ביטוי מתורגם מאידיש, ואינו רצוי.

בשעת הבריאה, מיד בתחילה כשנבקע הים לפני בני ישראל, שהלא אז הוא הזמן שמתקיים התנאי.

ויש לתרץ עפ"י מה שאמרו בזה"ק (פרשת ויקהל דף קצח): ביומא תליתאה אתני בימא למעבר לישראל בגויה ביבשתא ולמטבע למצראי, וכן הוה דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו, לתנאו. ותרגום: ביום שלישי התנה עם הים שיתן לישראל לעבור בו ביבשה ושיטביע את המצריים, וכך היה שנאמר וישב הים לפנות בקר לאיתנו וחזינן שהתנאי שהתנה הקב"ה עם הים, היה על שני דברים. א) שיהפך הים ליבשה עבור הצלת ישראל. ב) אחר שיעברו שם בני ישראל, יחזור הים על המצריים לכלותם. ולפי"ז מובן דלכך נכתב רמז התנאי לאחר ששב הים לאיתנו, משום שאז שבו המים על המצריים לכלותם, ואז נתקיים התנאי שעשה הקב"ה בשעת הבריאה בשלימות, גם שבני ישראל עברו וניצלו, וגם שהטביע את המצריים.

יד ל בן לאשרי. וישע' ה' ביום ההוא. במלוא העומר הקשה ד'ביום ההוא' לכאורה מיותר. ולענ"ד נראה דתיבת "ההוא" נוטריקון את השמים ואת הארץ, דתיכף בשעת בריאת העולם היתה מוכנת זו הישועה לישראל, כאומרם ז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע לבני ישראל.

טז ג באַכְּלָנוּ לְחֶם לְשֶׁבַע

ראב"ע בראשית מא כט שְׁבַע גְּדוּל - שֵׁם, כְּמוֹ "רָעַב" (פס'כז). על כן יטעה האומר בתפילת שבת 'ובשובע כלכלתנו', כי 'שובע' שם הפועל הוא; והנכון: וּבְשֶׁבַע כִּלְכַלְתָּנוּ. וכן פירש בפרשת בחוקותי. לְשֶׁבַע (ויקרא כו, ה) - שם הפועל.

למקובל אצלנו גם שְׁבַע וגם שְׁבַע שמות עצם מופשטים. ראב"ע מבחין ביניהם. כנראה כוונתו, שְׁבַע שם העצם; שְׁבַע השם שנגזר מפעולת הַשְׁבִּיעָה. בתפילה המוזכרת בטור תקעט בתענית עצירת הגשמים (הובאה בגליון בוא פג) כתוב ושובע, אבל העדפתי לנקד וְשֶׁבַע ולהתעלם מהוי"ו. בדרך הקדמונים¹⁹ פירש שְׁבַע שם עצם כמו רָעַב, המלה שוֹבַע היא שם הפעולה אחרי שאכל הוא שְׁבַע והפעולה הזו נקראת שְׁבַע.

טז ו בן לאשרי. עָרַב וַיִּדְעָתָם פִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּבְרַח אֶת כְּבוֹד ה'. מה שייחס הידיעה ל'ערב', וראיה ל'בוקר', יש לפרש על פי אומרם ז"ל (מע"ק ה.): כל השם אורחותיו בעוה"ז [היינו דמחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה נגד הפסדה], זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה ולפי"ז י"ל דהכי פירושו: "ערב" – אפילו מי שהוא בחשכות גדולה, לא יתיאש ח"ו אלא "וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים", אף שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה, אעפ"כ הוציאם ה', דכבר הבטיחנו "לְבַלְתִּי וַיִּדַח מִפְּנֵי נֶדַח (שמואל ב'ד, יד)". "ובוקר" מי שהוא באמת צדיק גמור, אבל הוא מבקר את המעשים טובים שלו אולי היה בהם איזה פניה ולא זָפו בעיני ה', והוא שֵׁם דרכו, כמאמר חז"ל הנ"ל "וראיתם" – יזכה לראות בישועת ה', כדכתיב וַיִּרְאֶה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן (תהלים פד, ח), יהי רצון שנוכח לזה תיכף.

טז כה. חזון יחזקאל. וַיֹּאמֶר מֶשֶׁה אֲכַלְהוּ הַיּוֹם פִּי שֶׁבֶת הַיּוֹם לַח', הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֵהוּ בַשָּׂדֶה. "היום" – השבת – לא תמצאהו בשדה. מן אתם מוצאים בשדה, אבל לא את השבת, הוא אינו בא בהיסח הדעת, ששת ימים אתה צריך לחשוב חשבון של מעשיך כדי שתוכל להיות מקדש שביעי כראוי. (הקדמה לחזו"י מסכת שבת).

טז ג אבני נזר קח עֲנַנְתָּ אֶחָת וְתָן שְׁמָהּ מְלֵא הָעֶמֶר מִן

¹⁹ חמשה חומשי תורה. ומפרשים: תרגום אונקלוס וביאור, רס"ג מקור ערבי ותרגומו לעברית וביאור, רש"י, ראב"ע וביאור. אגב, נוסח התורה שם לקוי כנראה לפי קורן, ולכן אינו מומלץ לשנים מקרא.

צנצנת המן. אמרו במכילתא כאן: בשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקים בתורה, אמרו לו במה נתפרנס, הוציא להם צנצנת המן, ואמר להם אבותיכם שעסקו בתורה ראו במה נתפרנסו, אף אתם אם תעסקו בתורה הקב"ה יפרנסכם מזה. ע"כ, ולכאורה היו יכולים להשיב לו, מה זו תשובה על עתה שאין לנו מן. ורש"י שינה הגירסא וכתב "הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו", ולפ"ז יובן קצת, אבל לשון המכילתא צריך ביאור. אך באמת יש להבין מה שכתוב "למשמרת לדורותיכם", ונראה שהוא מונח במקומו לדורות. והוא איתא ביומא (דף נב:) משנגזו ארון נגנזה עמו צנצנת המן, ואיך זה "למשמרת לדורותיכם" והרי נגנזה ואינו במקומו. אכן עיקר השפע של המזונות בא ע"י עסק התורה ודרך צנצנת המן, ועל זה נאמר "וְהָיָה אֲתוֹ לְפָנֵי ה' וּפִירְשׁוּ לִפְנֵי הָאֲרוֹן. וְהוּא מֵה שֶׁאָמְרוּ אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קָמָה, וְהֵינּוּ שֶׁצִּנְצַנְתָּ הַמֵּן מוֹנַח תְּמִיד לִפְנֵי ה' לִפְנֵי הָאֲרוֹן, וְכָל הַיְכָא דְאִיתִיה בִּי גִזָּא דְרַחֲמֵנָא אִיתִיה, וְעַל יְדוֹ נִשְׁפַּע שִׁפְעַת הַמְּזוֹנוֹת לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְפִי עֲמֵלוּ בְּתוֹרָה הַמוֹנַחַת בְּאֲרוֹן, וְלִפִּי קְבִיעַתוֹ בְּתוֹרָה וְלִפִּי הַשְׁתַּדְּלוּתוֹ שִׁיעֲסֻקוּ בְּנֵי בְּתוּה"ק יִשִּׁיג שִׁפְעַת פְּרִנְסַתוֹ דֶּרֶךְ צִנְצַנְתָּ הַמֵּן הַמוֹנַח לִפְנֵי ה', וְנִשְׁלַח בְּרַכָּה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵי וְיִשִּׁיג פְּרִנְסַתוֹ בְּלֹא יִגִּיעַ רַבָּה וּמִלֵּאכְתוֹ מִתְּבַרְכַּת, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ בְּמִכְיֵלְתָא אִם תִּעֲסֻקוּ בְּתוֹרָה הַקְּב"ה יִפְרִנְסֵכֶם מִזֶּה" דִּיִּקָּא.

יו יב. חזון יחזקאל. ואהרן וחזר תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד. אהרן היה אוהב שלום ורודף שלום, לעומת זאת חזר קינא קנאת ה' ומסר נפשו שלא יעשו את העגל. משה רבנו – מנהיג ישראל, צריך שתהיה לו תמיכה משתי תכונות אלו, לפעמים צריך להיות סבלן, ולפעמים צריך להיות קנאי לדבר ה'.

פִּן לְחֵכֶם וְיַחֲסֵם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר גליונות <https://gilyonot.jewishoffice.co.il>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© ג'וא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ©